

Fontossági játékok

„Meghívtok bennünket is?” – kérdezi Z. mosolyogva (abban a pillanatban talán maga is elhiszi: minden rendben van, talán véletlenül feledkeztek meg rólunk!) a lakodalmat készítő szülőket, a jegyespárt, vagy az ünnepség szervezőit. Olyanokat, akik nem túl közeli rokonaink, ismerőseink, vagyis a meghívás egyáltalán nem garantált, mi több, nagyon úgy néz ki a dolog, hogy lemaradtunk a meghívottak listájáról, mert egyébként már szóltak volna. De Z. kényelmetlen somolygások, feszenszó igenlések árán is szeretne valahova tartozni. Része lenni valaminek. Feloldódni valamiféle családon túli nagy összességben. Mert nagyon kevesen vannak olyanok, akik egy ilyen érdeklődés után – hacsak nem akarják kockáztatni a későbbi jóban levés lehetőségét – nemleges választ adnának. Z.-nél általában működik a dolog. Az utóbbi néhány év alatt több ilyen direkt és közvetett kérdést tett fel. S csak egyet követett teljes elutasítás. Az is a volt feleségének családjától származott, s akkor – különböző bosszúállás- és összeesküvés-elméleteket mérlegelő magyarázatok után: a volt nej intézte így a dolgot, hogy borsot törjön az orra alá – megértette (megértette?), hogy finom kapcsolattartás ide, előzékeny viszony oda, bizonyos szálak mégiscsak örökre elszakadtak. A közvetett kérdést pedig – az esküvőre készülő családhoz rokonsági tekintetben közelebb álló – testvérhúgához intézte („Mit gondolsz, N.-ék meghívnak bennünket is?”), aki némi bosszankodással utasította rendre („Milyen alapon hívnának meg?”), de ez azért nem volt annyira sértő, mintha közvetlenül az érintettek válaszoltak volna így, akiket szerencsére nem volt alkalmuk megkérdezni.

A meghívás kiprovokálása, a társaságba tartozás látszatának kialakítása más módszerekkel is lehetséges. Hosszasan érdeklődik a leendő ünnepség körülményei iránt, megkérdezi, kik lesznek jelen, amit csak az követhet, hogy „gyertek ti is”. Én ebből a „ti is”-ből rendszerint ki szeretnék maradni, de

nem mindig és csak nagy veszedelem árán sikerül. Mert miért baj, ha mi is elmegyünk? Mondták, nem, hogy gyertek? S ilyenkor nem tudhatni, hogy az ember dühös legyen-e, vagy sajnálja. Miért ez az esztelen kapálódzás? Mitől fél? Miféle öngazoláshoz szükséges ez a látszatselekvés? Mert nem igaz, hogy jól érezhetjük magunkat egy olyan társaságban, ahova csak külső és személyes ráhatás révén (hogy ne mondjam: nyomásgyakorlás útján) kerülünk be. A valahova és valakikhez tartozás érdekében aztán különböző engedményeket is kell tennünk, pl. olyan társaságba belépni, ahova sehogy sem tudunk beilleszkedni. Tőlünk intellektuálisan nagyon távol állók csoportjába. Ahol mindenki – miattunk – rosszul érzi majd magát, s ahol nem tudunk majd beszélgetni. De ha nem megyek el, akkor lenézem őket. („Nem lehetsz ennyire öntelt!”) Ha elmegyek, akkor is, mert kívül rekedtem. Senki sem hiszi el, hogy egyszerűen lehetetlen valamilyen közös témát, kapcsolódási pontot találnunk. Bármennyire is igyekszünk. Részben ezért szoktam rá a dohányzásra. Mert dohányzás ürügyén „ki lehet ülni” a kényszerű társalgási körből. Ha hivatalosak vagyunk valahova, mondjuk, egy nem épp eminens társaságba, Z. főnek-fának eldicsekszi – eleinte azt hittem, hogy ironizál, később döbbenten ismertem fel, hogy pusztá túlzásról van szó –, „megyünk a »nagy« születésnapra!”. De miért nagy? Szokták mások kérdezni.

Az összekötő szálak megtalálásának, a valahova tartozás megerősítésének legjobb eszköze az információ, vagyis a megszólítottól való tudás közvetítése. „Együtt voltunk az apáddal...”, vagy: „Az én nagynéném a te onokaöcsédnek a keresztanyja...” Fiataloknál nem mindig válik be. Ja, igen. Mondják. Anyámnak tényleg volt valami Pista bátyja. S ennyiben marad. A valaha erős rokonsági szálak szertefoszlottak.

Olykor rosszul sül el a dolog. Z.-nek, mint a férfiaknak általában, nem működik jól az intuíciós készsége. Nem érzi meg, hogy mi mások érzékeny pontja. Miről nem illik velük, vagy nem szeretnek beszélni. Folytonosan ismétlődő dolog – számtalanszor figyelmeztettem már! –, A.-nak ne mondja, hogy „ja, jól ismertem a férjedet”, mert ez a „férj” tulajdonképpen sértés, sohasem voltak házasságok, a gyerek születésének hírére meglépett a pacák, letagadta, hogy A.-t valaha is ismerte, a családját két országra szólóan kurvázott, s ha felhozza, élő sebekben vágkál. De nem hiszi el. Meggyőződéseim szerint – mert másoknál is tapasztaltam –, ez egy öntelt férjhit. Z. úgy gondolja, a nők attól is boldogok, hogy egyes férfiktól (mint amilyen ő is) gyermekük lehet...

„Mi is volt édesanyátok beceneve?” – teszi fel a kérdést máskor egy testvérpárnak, mire a társaság nőtagjai a tekintetükkel intenek, a szemükkel jeleznek, de Z. nem veszi észre. A megszólítottak pedig élénken tiltakoznak. Nem volt neki. Nem tudnak róla. Z. bizonyára összekeveri valakivel. Itt kellene abbahagyni. Felismerni, hogy a testvérek nem akarják kimondani. El akarják kerülni a témát. De Z. folytatja. Csúri-csavarja. Ja, Csillag Rozi.

Nem emlékeztek? Nem így hívták? Fagyos arcok. Porcelántekintet. Az aszszonynak a szeretői adták ezt a nevet. Azt sem érzékeli, hogy kivel, mikor lehet bizalmaskodni. Kit lehet például a csúfnevén szólítani. Nem ismeri fel az ellenreakciókat. Háromszor is Csika Hintalónak szólítja a szerb harcost (tőlem tudja, hogy mindenki így nevezi; egyszerűen bennfentes akar lenni!), aki úgy tesz, mintha nem hallaná. Várom, hogy mikor veszi elő mégis a pisztolyt.

Ahhoz, hogy barátok legyünk, nem kell okvetlenül sülvé-főve együtt lennünk. Ha nagyon szeretjük egymást, akkor sem kell folyamatosan egy térben tartózkodnunk. De Z. birtokolni akar mindenáron. Szerelmet és barátságot. Nem hiszi el, hogy akkor is lehet szeretni barátsággal és szerelemmel is, ha van külön világunk. Azt akarja, hogy azt gondoljam, amit ő gondol, azt szeressem, amit és akit ő szeret. Ha a legközelebbinek érzett barátainknak más barátaik is vannak, féltékeny lesz. Furcsa módon ért mondatokat és szavakat. Minden szónak és mondatnak olyan értelmet tulajdonít, mely sértő lesz rá nézve, és rossz fényben tünteti fel a másikat. Hűtlennek hitt barátainkat ilyen megokolással távolíthatja el. Az eltávolítás mögött rendszerint valamiféle egzisztenciális féltékenység lapul. A barátunk, a társunk valamely területen sikeresebb vagy népszerűbb. Vagy több figyelem vetül rá a társaságon belül. Nem hallottad, R. azt mondta, hogy összes vendégei közül csak J.-nek örül?! Tehát mi feleslegesek vagyunk. Hogy nem mondta? Hogyhogy nem mond ilyeneket? Hát mit mondott? Nem hallottad? Nem? Te is lebecsülsz? Ezen a ponton már otthon is vagyunk.

Barátaink egy részét a barátkozás felfokozott igénye miatt veszítjük el. A naponkénti látogatás, a rengeteg vacsora- és ebédmeghívás egy bizonyos ponton túl terhessé válik. Sérti a másik személy integritását. Még a kapcsolatunk elején volt, együtt olvastunk egy novellát, mely házaspárok között kialakult mély barátság váratlan ellenségességbe történő áttünéséről szól. A hajszál. Azt hiszem, ez volt a címe. Bizonyára ismert novella. Rangos világirodalmi folyóirat közölte. Sokáig elemeztük, boncolgattuk a folyamatot. Mi miért történt. Akkor még nem tudtam, hogy számtalan, a novellai történnel azonos, vagy nagyon hasonló élményben lesz részem az elkövetkezendő évtizedek során. Ennyi év után már jól átlátom én is a folyamatot. Jól ismerem a szakaszait. A létrejött barátság okán érzett ujjongást. A jól sikerült együttlétek szerezte elégedettség-érzetet. A másik, hasonló gondolkodású személy lelki közelségének felemelő érzését. A kávémeghívások napi ismétlődésének monotóniáját. A megszokást, az unalmassá süllyedést. A tolakodóvá válást. De ez még nem volna a barátság vége. Ettől még tartana. Miként a kihűlt szerelmek utáni házasságok tartama is messzire kitolódik.

A nők nem ismerik az életre szóló, igazi barátság élményét. Köztük sohasem jön létre ilyen kapcsolat. Mondják. Én ezzel nőként is egyetértek.

8 Csak az okait látom másként. Nincs itt szó sem az intellektuális képességek-

ról, sem a hiúságról, sem az irigységről. S nem is lebecsülendő tulajdonság. A nők tudják, meddig mehetnek el. Mikor kell abbahagyni. És felismerik, hol van a személyes határa: a gyerek szeretetének és a barát fontosságának határmezsgyéje. A férfiak nem. Birtokolni és vezetni akarnak. Z. a barátság egy bizonyos szakaszában parancsolni és irányítani kezd. Ezt nem mindenki viseli azonos módon el. Nem minden férfi vág vissza durván. Van, akit mélyen sért és megaláz. Én láttam már ilyen árnyékos, megbántottságot sugárzó férfiszemet. Volt, aki rám való tekintettel nem reagált agresszíven. Ez a legrosszabb. Más egyszerűen faképnél hagyott bennünket. S volt, aki majd tettelegességgé fajuló dühvel válaszolt. Ami a legérdekesebb: megsértett barátaink közül többen egy bizonyos idő után visszatérnek. Valahogy napirendre térnek a dolog felett. Ezek az igazi barátaink. Az enyéme.

A nőkkel Z.-nek kevesebb baja van. Egyrészt, mert a nők barátságára nem áhítozik olyan csillapítatlan hévvel, mint a férfiakéra, másrészt a nők – neveltetésük folytán – könnyebben elviselik a fölényességet és az utasítgatást. Igazából csak két nővel „akadt össze” igazán. Az egyik anyám volt, a másik L. Hogy anyámat – valamiféle ostoba meggyőződésből kifolyólag – sohasem védtem meg vele szemben, ma már nagyon bánom. Olyasmiket mondogattam magamnak, hogy anyám is hibás, s volt időszak, amikor féltem is attól, hogy Z.-t elveszíthetem. (Még olyan bolondság is eszembe jutott, hogy ha Z. elhagy, nem lesz, aki a hivatalos szövegek szerbre fordításában segít. Nem tudom, mennyire hatott a dolgok változására, miszerint az idő múlásával rájöttem, igazából nem ismeri sokkal jobban a nyelvet, mint én. Jó, igen, a társalgási nyelvben jártasabb. De a szaknyelv más. Legtöbbször mégis szakfordítóhoz folyamodom.) A köztük levő ellentét a fogkefe-csetben kulminálódott, bár az események lefolyását illetően, nem ez volt a legdurvább összeszólalkozásuk. Azért gondolom mégis, hogy ez volt a legszörnyűbb mindenik eset közül, mert itt a semmi árán süllyedtek erkölcsileg igen mélyre. Z. azzal vádolta anyámat, hogy eltulajdonította a fogkefét. A vita az autóban zajlott. Hogy lehettem ekkora barom?! Hogyhogy nem álltam meg, s nem mondtam, hogy kifelé... Ez az egyik dolog, amit sohasem bocsátok meg magamnak. Egyébként sokszor előhossa anyámat. Hogy mennyire sajnálja, hogy ilyen hirtelen, s elég fiatalon meghalt. Ha most ezt a fogkefét felhoznám neki, azt mondaná, nem igaz, s hogy tulajdonképpen jól kijöttek anyámmal. Sajátosan értelmez és sajátosan emlékezik. A szelektív emlékezés tipikus példája.

L.: az egy más eset. Kettejük vitájából a durvaság – hál’ istennek! – rendszerint kimarad. L. egy olyan odamondogató típus. Aki nem hagyja magát. Kissé károg és vertyákol. Felemeli a hangját, és támadólag reagál. Z. nincs hozzászokva ehhez a női magatartáshoz. A visszavonulós, elhallgatós, megkerülő nőtípusokhoz szokott. Mint amilyen én is voltam. Hiába gondolkodom, egyetlen olyan esetre sem emlékszem, amikor valakivel zajló vitája,

összeütközése, hangos veszekedése alkalmával – magamban – vele értettem volna egyet. De nem mondtam. Vele vállaltam szolidaritást. Azt mondtam neki, igen, tényleg. Igazad van. Azt gondoltam, ettől majd jobban szeret. Ezért nemrégiben, amikor B. városból hazatérőben, egy rosszul végződött vendégeskedés után (na persze: összeveszett a vendéglátónkkal!) nem neki adtam igazat – egy pillanatra elállt a lélegzete. Nem tudott mit mondani. Aztán kilométereken át összevissza kiabált. Én meg azt mondtam, jó. Akkor is. Egyik városban aztán, álljak meg, ő kiszáll. Pénz, papírok, minden nélkül. Gondolom, azt hitte, hogy nem megyek el. Hogy visszafordulok, s azt mondom, ne már... Az igazság az, hogy néhány kilométer után majdnem megfordítottam a kormányt, mert a gyerek igazi (vagyis nem hisztis) zokogással reagált. De aztán megnyugodott. Hazajön. Mondtam. Igazam lett.

Azt mondja, semmitől sem fél jobban, mint a magánytól. Hogy egyedül marad. Nem hiszi el, hogy már most is egyedül van. Azt sem, hogy én jól érzem magam. Vannak barátaim. Ha nagyon ritkán jövünk össze, ha nem velük iszom meg a napi kávé, akkor is. Egyébként nagyon jó volt, amikor kiszállt az autóból, s ott maradt abban a húsz kilométerre levő városban. Szép délután volt nélküle. Arra gondoltam, így még tudnám szeretni.

